

Српски народ у БиХ дуго је прижељкивао слободу. Читав XIX вијек био је у знаку буна и устанака, борбе за слободу и ослобођење од турског јарма. Ипак, завршетак Велике источне кризе (1875-1879) изазване босанскохерцеговачким устанком није му донио слободу, већ новог окупационог господара. Међународним Берлинским споразумом 1878. године у XXV тачки регулисан је нови статус БиХ и отпочела аустроугарска окупација. Та спознаја за Србе у БиХ била је посебно болна, али нада да до промјене може доћи и даље непромијењена. Са новом окупационом управом конзервирани су постојећи аграрни односи и отпочела економска експлоатација природног богатства БиХ, иако је превасходно обавеза Аустроугарске била да уведе ред у овој окупираној области. Правдајући окупацију „културолошком мисијом” донесене су и бројне новине од којих је једна била споро и недовољно подизање гимназија, трговачких и учитељских школа. Ипак, тако су почели да стасављају и нови нараштаји школоване српске омладине, спремне да се бори за своја права, али на потпуно нов начин, кроз тајна друштва и покрете револуционарне омладине. Једини, крајњи циљ, био им је ослобођење од аустроугарског јарма без обзира да ли су припадали српској или југословенској струји у покрету, а који ће тек након 1918. постати познатији као „Млада Босна”. Ти млади

Породица Стојановић након Првој свјетској рат. Недостјаје само син Драгићин који је 1917. године преминуо несрећним случајем.

Стара кућа породице Стојановића изгорјела је као и већи дио града у пожару 1882. године. Усељена је поново 9. априла 1894. године.

људи потекли у значајном броју са села, дубоко су осјећали све проблеме српског народа у БиХ. За њих је атентат на Видовдан 1914. године био покушај искорача ка слободи, по цијену свега, па и губитка властитих живота. Тугомир Алауповић, један од директора тузланске Гимназије, још 1895. године примјетио је да у БиХ расте подмладак који ће држави задати страшан посао.

Бачке организације почеле су се оснивати по средњим школама широм земље, интензивније након анексије 1908. с циљем упознавања са словенском литературом, да би већ 1911-1912. доживјеле извјесне промјене. До тада чисто литерарне, омладинске организације по средњим школама добивају револуционарни карактер и због околности дјеловања постају тајне. Бачко друштво у Тузли све од првог помена 1904. године па до априла 1914. било је састављено искључиво од Срба и неколико Срба муслимана. Након тога, свега два мјесеца прије атентата, у друштво улазе и Хрвати, њих четворица. Самим тим, у ранијој литератури познат термин. Српско-хрватска револуционарна омладина, када је ово друштво у питању, није у потпуности прихватљив, јер није истински утемељен. Хрвата и муслимана било је у тек незнатном броју. Разлози њиховог приласка Србима, такође су различити, од посве практичних, ради бољег разумијевања словенске литературе пред матуру, па до оних прикривених и срачунатих - идеолошких.

Група припадника Тајне југословенске револуционарне гимназијске организације у Тузли по изласку из зеничке казнионице.

Зеница, Главна казнионица за БиХ.

Младен Стојановић стигао је у Тузлу из Сарајева након завршеног другог разреда и ту наставио школовање са млађим братом Сретеном од школске 1908/09. године. Знајући шта за дјецу значи школа и образовање, прота Симо Стојановић је ријешао да му синови заврше гимназију, а кћерке учитељску школу.

Гимназија у Тузли у то вријеме је једно од најјачих упоришта „младобосанаца” па се Младен ускоро среће са Радивојем Ђурановићем и Васом Чубриловићем. Доласком у Тузлу почиње бунтовни пут браће Стојановића који ће због својих веза са сарајевским атентаторима, као чланови тајне ђачке организације и „Народне одбране” бити осуђени на робију и у затворима провести наредне три године. Стојановићи су јасно показивали своје незадовољство, бранећи српски језик и своје поријекло у мноштву преузетих страних ријечи и погрешних интерпретација. Због учешћа у ђачком штрајку 1913. Сретеноу је било онемогућено да настави школовање у тузланској гимназији. По савјету директора Здунића било му је предложено да би било најбоље да напусти Гимназију, јер ће у супротном бити протјеран из свих гимназија у Аустроугарској монархији. Иако је у Београду од јануара 1914. године, активно прати рад својих пријатеља у Тузли.

Послије атентата, Аустријанци су несмотреношћу дошли до спискова родољуба из БиХ, који су били уписани у „Народну одбрану” и убрзо су отпочела хапшења и тзв. велеиздајнички процеси. Осим појединачних прогањења и искључивања ученика вођено је, поред процеса за непосредне учеснике сарајевског атентата, још шест групних процеса против ученика, 1915. године, од којих су неки трајали по више дана. Међу тим процесима је и овај тузлански процес, познатији као Процес Тодору Илићу и другима, иако је расправа одржана пред окружним судом у Бихаћу од 13. до 30. септембра 1915. године. Посебно се Младену и Тодору Илићу замјерало толико тога, на првом мјесту, то што су чланови у „Народној одбрани” и као такви, упућени у циљеве и задатке наведене организације били на комитским курсевима код војводе Вука све у циљу силовитог отргнућа БиХ од Монархије, као и блиским контактима са атентаторима. Младена је оптужница даље теретила за оснивање тајног друштва, извођење забрањених пјесама, распршивање мржње против припадности Босне и Херцеговине Аустроугарској монархији и слављење атентата кроз величање рођења нације у крви и свих

Матуранти Велике гимназије у Тузли 1914. године, Младен Стојановић друји са десне стране у другом реду.

ранијих атентатора посебно Жерајића у свом рукопису. У том рукопису који је нађен приликом претраживања собе изнио је сву тежину и проблематику националне борбе. Било је то визионарско виђење - Манифест будућег уједињења Јужних Словена, и генерални доживљај Сарајевског атентата кроз мисли једног осамнаестогодишњака који никад није крио свој став. Управо ту проналазимо и једно од првих спомињања назива „Млада Босна”. Слично је било и са Сретеном. Оптужница је теретила њих тридесет четворицу. Од смртне казне Младена је спасила малолетност. Добио је шеснаест година робије, а Сретен десет. Тодор Илић једини је био осуђен на смртну казну, која му је последице замијењена двадесетогодишњом тешком тамницом.

Тамновали су у бањалучкој „Црној кући”, бихаћкој „Кули” и зеничкој „Стакленој кући”. Међутим, и ту они не престају да стварају: прво, шаљиви лист „Мала паприка”, а касније и „Алманах”. Младен посебно тешко подноси тромјесечно тамновање у тзв. „Стакленој кући”, гдје им је ускраћен сваки контакт и разговор поред већ тешких услова боравка. За Сретена је то период када уз своју несаломљиву снагу потврђује и несвакидашњи талент за резбарење. Већина осуђених омладинаца помилована је 17. августа 1917. године на рођендан цара Карла. Сретен завршава у Другој босанској регименти у Лебрингу, а Младен је поштеђен због повреде задобијене у Зеници. Активно учествују, помажући успостављању власти док не пристигне српска војска, новембра 1918. године. Убрзо, браћа Стојановић кренула су даље, да надокнаде изгубљено, пут Загреб, Беча и Париза. Младен ће се вратити у Приједор 1929. године, а Сретен остаје у Београду све до своје смрти 1960. године.

Изложба прати све ове етапе, приказујући мање познате и потпуно нове прилоге из живота браће Стојановића. Уједно, пратећи текстови на паноима представљају фрагменте из књиге „Браћа Стојановићи и тузлански ђачки процес 1915. године”, на тај начин преузимају на себе промотивни аспект поменутих публикације.

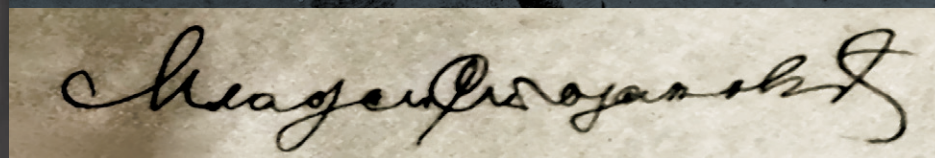
мер Веграна Агамовић, музејски савјешник

Сретен са сусјугом Јеленом.

Др Младен Стојановић као млади лекар у Приједору.

МУЗЕЈ КОЗАРЕ
MUSEUM OF KOZARA

13. мај - 13. јун 2021.

Издавач: Музеј Козаре Приједор

За издавача: Зоран Радоњић, директор

Аутор изложбе: Веграна Агамовић

Техничка реализација изложбе: Синиша Тимарац

Графички дизајн каталога: Зоран Совиљ

Тираж: 100 комада

Штампа: Графички аџелџе „ГРАФИТ“ Приједор

МУЗЕЈ КОЗАРЕ
MUSEUM OF KOZARA

ДОБРОТА, ЉЕПОТА, ИСТИНА

БРАЋА СТОЈАНОВИЋИ И ТУЗЛАНСКИ ЂАЧКИ ПРОЦЕС 1915. ГОДИНЕ

Приједор, 13. мај - 13. јун 2021.